

Список використаних джерел

1. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия / И.А.Зимняя. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.
2. Краевский В. В. Методология педагогики: новый этап: учеб. пособие / В.В.Краевский, Е.В. Бережнова. – М.: Академия, 2006. – 400 с.
3. Новиков А.М. Методология / А. М.Новиков, Д.А.Новиков. – М.: СИНТЕГ, 2007. – 668 с.
4. Смирнова В.В. Методологическая компетентность студента педвуза / В.В.Смирнова // Человек и образование. – 2008. – № 4. – С. 100-104.
5. Хуторской А.В. Ключевые компетентности как компонент личностно-ориентированного образования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58-62.
6. Ягупов В.В. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти / В.В.Ягупов, В.І.Свистун // Наукові записки. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – К., 2007. – Т. 71. – С. 5-6.

Ю.В.Рева,
канд. пед. наук, доцент,
Криворізький ДПУ

ТЕХНОЛОГІЧНІ СЕНТЕНЦІЇ ГАРМОНІЙНОГО ЄДНАННЯ ТОЛЕРАНТНОЇ, ДУХОВНОЇ ТА ДУШЕВНОЇ АТМОСФЕРИ – ОСНОВА РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

У роботі розкриті технологічні сентенції гармонійного єднання толерантної, духовної та душевної атмосфери як основи розвитку людських цінностей.

Ключові слова: технологія, сентенція, гармонія, толерантність, духовність, душевність, атмосфера, цінність.

В работе раскрыты технологические сентенции гармонического соединения толерантной, духовной и душевной атмосферы как основание развития человеческих ценностей.

Ключевые слова: технология, сентенция, гармония, толерантность, духовность, душевность, атмосфера, ценность.

The article deals with technologic maxims of the harmonious unity of the tolerant, spiritual and emotional atmosphere as the basis of the development of human values.

Key words: technology, maxim, harmony, tolerance, spirituality, emotional, atmosphere, value.

Зміст і принципи функціонування системи освіти безпосередньо пов'язані з ціннісними орієнтаціями, визначеними в суспільному житті. Соціальні зміни, що відбуваються у нашій державі, актуалізують нові завдання в сфері освіти, зумовлюють необхідність пошуку прогресивних методів і підходів для реалізації цих завдань.

Освіта як соціальний інститут не може не реагувати на процеси інтеграції та глобалізації, які відбуваються в сучасному світі. Виникає необхідність упроваджувати принцип толерантності як запоруку подолання нетерпимості, що буває в світі у вигляді локальних війн, терористичних актів, переслідування національних меншин, проблеми біженців тощо.

Сучасне українське суспільство також не оминуло такі наслідки нетолерантної поведінки людей, як збільшення числа злочинів проти особистості, зростання безпритульності, періодичні зіткнення на підставі політичних, конфесійних та інших розбіжностей.

Усе це підтверджує нагальну необхідність створення толерантного освітнього середовища для ефективного виховання толерантних стосунків школярів.

Життя також ставить завдання виховання духовно багатой, морально благородної особистості, активізувати процеси гуманізації, душевності, інтеграції, гармонійного поєднання загальнолюдських духовних цінностей з національним характером освіти. Розвиток цих процесів та постановка завдань потребують їх активного практичного втілення у зміст навчання та виховання.

Толерантність або естетика стосунків між людьми, поведінки і побуту – одна із самих давніх і разом з тим завжди актуальних проблем. Поняття краси людських стосунків формувалось у духовному світі трудового народу, в процесі ідейних пошуків передових мислителів, у життєвих спостереженнях майстрів мистецтва тощо.

Теоретична розробка проблеми формування толерантності ведеться педагогікою, філософією, соціологією, психологією. Аналіз філософських, психолого-педагогічних, соціологічних робіт (О.Г.Асмолов, С.К.Бондирева, Г.Г.Бондаревська, О.О.Гусейнов, В.О.Лекторський та ін.) показує, що особливу проблему толерантності надається достатньо уваги, і, що ця тема є досить актуальною.

Аналіз робіт з питань толерантності показав, що в повсякденній педагогічній практиці не приділяється достатньо уваги вихованню толерантної особистості учня. Відчувається недостатнє висвітлення проблеми толерантності як основи діяльності та міжособистісних стосунків у освітньому закладі.

Толерантність як риса особистості визначає сталість поведінки людей у ситуаціях соціальної напруги як основи громадянської згоди.

У Декларації принципів толерантності, ухваленої ЮНЕСКО в 1995 році, толерантність визначається як «повага, прийняття і розуміння багатого розмаїття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів прояву людської індивідуальності» [2, с.5].

Толерантність у сучасному розумінні означає діяльне допущення існування другого, іншого, при цьому не викликаючи можливості впливати на нього певним чином. Толерантність у ХХІ столітті торкається практично всіх сфер життя суспільства, які потребують не тільки терпимості, але й співпраці.

Толерантні стосунки учасників освітнього процесу сприяють формуванню здібностей кожного із учасників приймати іншого (його ідею, думку) як об'єктивно існуючу реальність, не роздратовуючись, не зазнаючи почуття приниження, образи, переваги в процесі взаємодії. Саме толерантність як моральна якість особистості виступає як активна форма взаємодії, пов'язана з пошуком того, що об'єднує, а не роз'єднує. Саме у толерантних стосунках людина ставиться до іншої людини як до іншої, а не чужої.

Інтолерантне ставлення в шкільному колективі може проявлятися в глузуванні, скривдженні, висловлюванні зневаги, ігноруванні, виробленні негативних стереотипів, упереджень, забобонів, егоцентризмі, пошуках ворога, дискримінації по статевій приналежності, расизмі, націоналізмі, фашизмі, релігійних фобій та інше. В умовах інтолерантного простору відбувається зростання напруження і конфліктності на всіх рівнях, що суттєво впливає на цінність та поведінкові настанови особистості.

При формуванні толерантності важливим фактором є опора на живу активну систему, головну роль у якій відіграє педагог, але до своїх учнів він ставиться на рівних. Під час своєї навчально-виховної діяльності вчитель впливає на характер шкільного середовища. Високий рівень толерантності педагога передбачає діалогічну взаємодію всіх учасників освітнього процесу.

У толерантному середовищі вчитель стає лідером, виконуючи функції вмілого режисера, а не займає позицію того, що домінує. Педагог є не тільки організатором, але й співучасником такого освітнього процесу, який будується як діалог учнів з реальністю, яку вони пізнають, з іншими людьми та самим собою, що, у свою чергу, збагачує їх власний досвід. Учитель відповідає за обмеження інтолерантних форм спілкування, блокування агресивних і ворожих способів спілкування і заохочування толерантних відносин.

Проведення тренінгів з формування толерантної міжособистісної взаємодії, дискусій, круглих столів, технологічних прийомів, форм та методів з даної проблематики прискорює процес засвоєння і застосування у практичній діяльності та спілкуванні етичних принципів толерантності (принцип рівності, співпраці, свободи вибору і ціннісного самовизначення). Формування навичок діалогічного спілкування, знаходження компромісу під час спору, відстоювання власної позиції сприяють навчанню учнів умінню нейтралізувати негативні тенденції, явища, що загрожують стабільному станові освітнього середовища, яке, у свою чергу, є важливою умовою виховання особистісного світосприйняття учня, бо створює актуальний образ у сфері міжособистісних відносин, у основі яких лежить толерантність.

Розвиток толерантності учня відбувається на основі отримання живих вражень, цільних уявлень, правильних понять і вірних суджень про самого себе й іншого на основі прояву інтересу щодо іншого. Толерантність тісно пов'язана з гуманізмом.

Гуманізація сучасної освіти означає посилення уваги педагогічних працівників до кожного конкретного індивіда, любові до кожного учня, поваги його гідності, утворення відповідних його віковим та індивідуальним

створенням умов для різнобічного і повноцінного розвитку, народження у вчительській творчості, забезпечення захисту від непотрібних інформаційних перевантажень, емоційних стресів.

В.Сухомлинський серед найголовніших якостей, що притаманні сучасному вчителю, вбачав потенціал його ціннісних орієнтацій, наявність емпатичності на людину, здатність дорожити іншими, любити їх. Талановитий педагог у 60-ті роки попереджував про вступ світу до віку Людини. Саме з цього часу критерії гуманізму все більше стають критеріями соціальних професій людства. Гуманізм виступає сьогодні як імператив планетарної свідомості в широкому розумінні, розглядає формування, самовизначення і самореалізацію цілісної і творчої особистості як пріоритетне, головне завдання суспільства, його культури, економіки і політики [4, с. 191].

Важливим є факт, що вчитель передусім виховує собою, своєю особистісною привабливістю. Він повинен бути готовим не лише передавати знання від попередніх поколінь у вигляді наукових знань і практичних умінь, а й глибоко розкривати проблеми морального виховання, вдосконалення душі й духовного світу людини, демонструвати наочно позитивні впливи на формування гуманістичного світогляду різними соціально педагогічними методами, сприяти формуванню гуманної поведінки учнів і доводити користь і вигоду для нього саме такої поведінки.

Розкриємо основні ознаки педагогічного спілкування на толерантній основі.

По-перше, особистісна орієнтація співрозмовників як готовність бачити і розуміти (в іншому) людину, самоцінне ставлення до неї. Не пов'язувати думку, а допомогти іншому обрати власне рішення, усвідомлюючи цінності культурної людини.

По-друге, суб'єкт – суб'єктивний характер спілкування передбачає рівність психологічних позицій співрозмовників. Слід уникати домінування педагога і визнавати право учня на власну позицію, бути готовим самому теж помилятися. Учні хочуть, щоб з ними радилися, рахувалися з їхніми міркуваннями, і наше завдання – забезпечити цю потребу.

По-третє, проникнення в світ почуттів і переживань, готовність стати на точку зору співрозмовника. Таке спілкування здійснюється за законами емпатодовіри, коли партнери вслухаються, поділяють почуття, емпатично переживають.

Психологічний портрет толерантного вчителя: відкритий і доступний для кожного учня; не викликає страху в дітей; дає можливість учням висловити власні думки і почуття; відвертий у своїх поглядах; демонструє дітям повну довіру, не принижує гідності; щиро зацікавлений в учнях, небайдужий до їхніх проблем, справедливий; виявляє емпатійне розуміння – бачення поведінки учня його ж очима; відчуває внутрішній світ дитини; надає реальну допомогу.

Найголовніше у вчителя – потенціал його цінностей, чи є в нього, за словами В.О.Сухомлинського, спрямованість на людину, здатність дорожити іншим, здатність любити.

Формування толерантності учнів повинно стати одним із стратегічних напрямків освітнього закладу, який, у свою чергу, має перетворитися на толерантно організований освітній простір. Він складається з толерантності педагогічного колективу в цілому і кожного з педагогів зокрема, по-друге, з толерантності учнів і, по-третє, з толерантності батьків.

Найтоншими засобами впливу на юну душу є слово і краса. Краса – найкращий засіб виховання чуйності душі. Це вершина, з якої можна побачити те, що без розуміння і відчущування прекрасного, без захоплення і одухотвореності ніколи не побачиш. Краса – це яскравий, осяяний світ, при цьому світлі відкривається правда добра; осяяна цим світлом, людина відчуває прихильність та непримиримість. Можна назвати красу гімнастикою душі – вона випрямляє наш дух, нашу совість, наші почуття і переконання.

У розумінні та відчущуванні краси – могутнє джерело самовиховання [7, с.233].

Краса властива всім формам людської діяльності і особливо людському спілкуванню. Краса – це і глибока любов до людини, віра в її чуйність, доброзичливість, готовність прийти на допомогу, поділитися своєю душевною щедрістю. Краса – це гуманізм, який проявляється і тоді, коли ми вступаємо в непримиренну боротьбу з негативними явищами, що зустрічаються в нашому житті.

Для розвитку людської душі потрібно знайти ключ до Серця дитини. Ключем повинно бути слово, яке здатне розбудити Душу, що дремає. Слово є тим інструментом, за допомогою якого можна навчити дітей уміло бачити в людських очах найтонші відтінки переживань: горе, тривогу, образу, відчай, сум, безнадію, самотність.

У розвитку людських цінностей велику роль відіграє формування найтонших моральних почуттів – людського обов'язку, чутливості, чуйності. Азбука виховання людяності в тому, щоб дитина, віддаючи тепло своєї душі іншим людям, знаходила в цьому особисту радість.

Для виховної роботи в цьому напрямі найбільш сприятливий молодший вік: маленькі діти особливо чутливо реагують на горе інших людей. Оскільки в навколишньому житті завжди є горе, турботи, страждання, вдумливий і чуткий педагог, уміло розповідаючи про це, завжди може створити в дитячій уяві яскраві картини, що впливають на почуття маленьких слухачів.

Нинішнє покоління жителів планети має виконати особливу місію – достойно перейти з епохи раціоналізму до епохи духовності з приматом духовного над матеріальним, подолати кризу духу як найстрашнішу кризу людини й людства, бо духовно-моральна проказа породжує великі страждання й душевні муки, негативно відбивається на житті суспільства, природи, призводить до панування егоїзму в політиці, нестримного прагнення до влади й збагачення, панування техносфери над ноосферою.

Як вважають більшість вітчизняних та зарубіжних дослідників, без культури духовності людство загине.

Духовність людини є способом включення її в ноосферу на основі високотипної енергії, яка перебуває поза окремим людським тілом і робить найбільш безпосередній вплив на долю історії суспільства, поведінку окремих особистостей і розвиток планети загалом [3, с. 151-161].

Духовність – це спосіб розбудови особистості, це зустріч із самим собою, своєю душею, внутрішнім «Я». Це – вихід до ціннісних інстанцій формування, виступування особистості та її менталітету. Це провідний фактор смислової гармонізації, поєднання образу світу з моральними законами.

Філософське обговорення проблеми духовності, морального та духовного розвитку людини знаходять своє відображення в роботах сучасних філософів і психологів – Т.Адуло, В.Бачиніна, Л.Буєвої, Г.Горак, М.Кагана, М.Мамардашвілі, С.Пролеєва, І.Силуянової, П.Симонова, О.Сичивиці, Н.Слободько, А.Уледова та інших.

У роботах психологів і соціологів І.Бестужева-Лади, І.Беха, П.Виноградського, І.Джидар'ян, А.Здравомислова, О.Леонтьєва, М.Михайлова, М.Москальця, Д.Кікнадзе, Л.Когана, І.Кона, Г.Костюка, В.Константинова, С.Рубинштейна, П.Симонова, Л.Сохань, В.Тихонович та ін. Досліджена сутність духовної діяльності людини, що розглядається у зв'язку з потребами особистості, мотивами її діяльності. Це, у свою чергу, дозволяє знайти психологічні закономірності розвитку духовних потреб та інтересів дітей. У педагогічній практиці питаннями (проблемами) духовності, моральності, інтересами і потребами займалися Г.Авдіянець, О.Барабаш, Л.Коваль, О.Олексюк, Г.Шевченко та ін.

В.І.Вернадський ще на початку ХХ ст. створив духовно-інтелектуальну теорію «ноосфери людини», ввівши поняття ноосфери. Він розумів її як глобальне інтелектуальне та моральне вдосконалення людства на тлі демократизації державної влади; через соціальне та духовне єднання із збереженням «єдиної людської особистості: через союз праці, розуму, наукової думки на рівні: особистість-суспільство-людство, з метою підтримки організованої біосфери і навіть «створення» нових форм життя людства» [1].

Мислителі В.Франкл та М.Хайдегер описують духовну людину як таку, що вона як духовна сутність виходить за межі свого тілесного, її духовність виявляється лише тоді, коли вона піднімається над собою і стає відношенням свідомості до себе [8, с. 96].

На Міжнародній конференції «Освіта громадян світу» (Москва, 1996) девізом було обрано символічну фразу: «Через освіту і осмислення цілісності світу – до планетарного єднання і виживання». Це була четверта конференція, а перша була під девізом: «До безконфліктного суспільства через освіту і осмислення цілісності світу» (м.Жуковський, 1993).

Освітняни-новатори запропонували такі напрямки роботи:

1. Нова освіта як Шлях Миру й Любові.
2. Нова освіта як Шлях Здоров'я та Радості.
3. Нова освіта як Шлях Краси й Гармонії.
4. Нова освіта як умова розв'язання глобальних проблем.
5. Нова освіта як фундамент розвитку економіки, культури, політики, демократії.

Як бачимо, планстарне мислення все активніше заявляє про себе в країнах СНД, бо мета кожного освітянина – осмислення шляхів до формування духовної культури суспільства через форми єднання Громадян світу, реалізація ідей Всесвітнього десятиріччя освіти.

Президент Фонду «Освіта заради виживання» Т.Ф.Акбашев освіту визначає як цілеспрямовану роботу над образом «Я», над зміною свідомості. Змістом освіти він вважає не знання – інформацію, а знання відношення. Як енергетична істота, людина – це дух, і в такій якості бере участь у духовно-енергетичних контактах з Космосом, Всесвітом, а тому несе за них відповідальність. Отже, слід формувати духовний потенціал особистості через нові відносини зі світом, іншими людьми, самим собою.

В усі часи людство надзвичайно обережно, делікатно ставилося до формування цвіту суспільства, нації, держави як духовно-моральної, інтелектуальної особистості, відповідальної за думку, слово, вчинок.

Нове філософсько-дидактичне осмислення проблеми становлення гармонійної особистості через знайдення істинної духовної самостійності, зростання типу моральної свідомості в умовах формування ринкових відносин в Україні вимагає інтеграції зусиль спеціалістів різних сфер знання (давнього й найновішого) – гуманітарної й негуманітарної сфери філософії до кібернетики, інформаціології, синергетики тощо.

У наш час змін необхідно надавати особливого значення вихованню людських цінностей. Цінності – це те, заради чого живе людина. Існують індивідуальні (особистісні) цінності і суспільні.

Поняття цінності учені визначають як сутність тих явищ (чи їхніх сторін, властивостей) природи і суспільства, корисних і потрібних людям (В.Василенко, М.Каган), як інтереси з деяким духовним змістом, об'єктом яких є прагнення людини до зразків Прекрасного, Щирого, Шляхетного (О.Здравомислов).

Сьогодення вимагає виховання людини моральної, духовної, спрямованої до пізнання краси, творчості, самовдосконалення з гармонійним, позитивно спрямованим мисленням, яка вмє самостійно визначати своє місце в системі «природа-суспільство», приймати рішення, ставити цілі, вибирати адекватні їм засоби, прогнозувати результати своїх дій.

Нова ситуація в суспільстві диктує нові завдання, зокрема культурно-освітні, з метою формування духовної особистості, яка стоїть на порозі ХХІ століття як на перехресті, перед вибором шляху до щастя, до реалізації своїх потенцій у ім'я добра.

Становлення духовності особистості передбачає соціокультурний процес впливу суспільства на людину; з іншого боку, це і форма духовно-інтелектуальної активності особистості, яка виборно, критично, творчоперетворювально освоює нові суспільні ролі, цінності, осмислює духовно-інтелектуальний досвід попередніх поколінь у нових соціально-економічних, духовно-інтелектуальних умовах.

Духовне життя людини в її основних вимірах – пізнавальному, емоційному і моральному – корениться не тільки на поверхні свідомості, а іде в його глибини (підсвідоме, несвідоме).

Для формування духовності в суспільстві необхідно з'єднати в єдине ціле освіту, виховання, науку (особливо суспільну), збагатити їхнім тісним зв'язком і єдиним. Виховання духовності особливо плідне в дитинстві.

Сьогодні вкрай необхідно формувати духовні якості особистості, розвивати в молодих людей властивість цілісного бачення світу, здатність сприймати серйозні соціальні проблеми і наповнювати навколишнє середовище ціннісно значущим ціннісним змістом.

Формування духовності як особистісної якості – перманентний процес з постійним цілепокладанням. Наскрізною є ідея формування внутрішнього світу людини, її духовності, любові до життя, прагнення приносити щастя людям. Духовність повинна бути загальним явищем їхнього життя, що вносить необхідні елементи співвідношення, гармонії і краси, робить життя змістовним і повноцінним.

На базі вищих духовних цінностей може бути досягнута дійсна єдність людства, перетвореного в гуманістичний соціальний Всесвіт.

Формування духовного світу всебічно, гармонійно розвиненої особистості припускає використання комплексного і системного підходів у процесі її виховання.

Могутній потенціал духовності, волі до життя дарований дитині. Діти живуть своїми уявленнями про добро і зло, честь і безчестя, людське достоїнство; в них свої критерії краси, в них навіть свій вимір часу: в роки дитинства день здається роком, а рік – вічністю, маючи доступ у казковий напіс, ім'я якому **Дитинство**, необхідно стати в якійсь мірі дитиною.

Ми використовуємо слова «духовний зміст», «духовний рівень», говоримо про «духовний склад молодого покоління». Історик пише про «духовну величність» воїнів у Бородинській битві, філолог – про «духовну пишучість» письменника. У школах ставиться завдання формувати «духовно багату та морально благородну особистість».

Слово «дух» у словнику визначається коротко: психічні здібності, свідомість, мислення, але поруч автори вистроюють приклади, що розкривають його сутність. Слово здобуває плоть і крила. «Людині потрібно, - говорить приклад із Чехова, - не три аршини землі..., а вся земна куля, вся природа, де на просторі вона могла б проявити свої властивості та особливості свого вільного духу» [9, с. 21].

Людина духу творчою свідомою діяльністю з'єднана з усім всесвітом. Виховна спрямованість приваблює її до меж земної галактики і всередину атомного ядра.

Дитина гостро переживає свої дитячі турботи, але ми можемо, і це необхідно, залучити її до співпереживання. Для людини духу світ завжди одухотворений. Повітря Італії пронизане духом її великих художників, сніги Півночі нагадують про подвиги покорителів полюса. Для хлібороба священне

поле, на якому працювали його батьки та діди. Для воїна священний прапор полку. Для патріота герб Батьківщини. Хто не цінує те, що побудовано до нього, чи стане цінувати те, що створюється сьогодні? Хто не шанує святиню минулого, чи стане шанувати святині сучасного?

Таємницею і дивом уявляється світ поету і вченому. Тому він і відкриває свої таємниці. І діти бачать світ одухотвореним.

Дорослим часто властива звичайна тверезість. Замість того, щоб пробудити в собі образ свого дитинства, поєднуючись через нього з дитиною, ввійти разом з нею в світ великих ідей, ми поспішаємо нав'язати дитячій душі наші дорослі формули, не пережиті дітьми. Вимагаємо повторення там, де потрібні відкриття і захоплення. І як дивуємось ми, коли зустрічаємо інколи в молодих людей неповагу до тих високих понять, якими вони так легко і бездумно оперують.

Нас рухає іноді поспішність. Бажання швидко здійснювати те, що вимагає багатьох днів наполегливої праці. Іноді духовна неосвіченість, незрозуміння самої природи дитинства, юності, духовних починань, закладених у них. Виховання – не перемога дорослого над цими починаннями, а вміння направити енергію юних у потрібне русло, не дати їй відвернути на узбіччя.

Юність неспокоїна. Вона схильна поспішно заперечувати багато понять, які ще не встигла засвоїти. Сповнена протилежностями, парадоксальними судженнями. Це говорячи словами В.Г.Белінського, «бурі очищають сферу духу». Настане час, коли неспокоїна душа переможе свої протиріччя. Пора юнацького ентузіазму є необхідний момент у моральному розвитку людини, – і хто не мріяв, не поривався в юності до невизначеного ідеалу фантастичної досконалості, істини, добра і краси, той ніколи не буде в спроможі розуміти поезію життя.

Цьому юнацькому полум'ю потрібне паливо, щоб воно не горіло в пустоті, не спалювало того, хто несе його. Цією духовною поживою повинна стати книга. Вона потрібна вихователям, щоб вони не були духовно, педагогічно неграмотні, щоб не «наламали дров» своєю самодіяльністю. Вона потрібна юним, так як без неї не може відбутися виховання духовно повноцінної особистості.

«Одна із причин духовної пустоти – відсутність справжнього читання, яке захоплює розум і серце, викликає роздуми про оточуючий світ і про самого себе..!» (В.О.Сухомлинський).

В.О.Сухомлинський категоричний: він переконаний, що якщо читання не стало щоденною потребою, то немислимий духовний розвиток. Книга – шлях до слова, животворящего джерела духу.

Якщо з дитинства у дитини не виховано любові до книжки, якщо читання не стало її духовною потребою на все життя, – у роки отрочтва душа підлітка буде порожньою, на світ божий виповзає, неначе невідомо звідки воно і взялося, погане [6, с. 201].

Розкриємо роль сприймання в духовному розвитку дітей молодшого шкільного віку. Сприймання – найважливіший психічний процес, завдяки якому предмети і явища навколишнього світу, відбиваючись у нашій

впливають, породжують почуття і переживання. Протягом усього життя людини чуттєве сприймання є головним каналом, по якому навколишній світ впливає на її внутрішнє, духовне життя.

У духовному розвитку молодшого школяра сприймання відіграє особливо важливу роль. Багато чого з того, що бачить, чує, сприймає дитина, трапляється на її шляху вперше.

Дитина 6-7 років своїми почуттями передає ставлення до ширшого кола предметів і якостей життєвих явищ. Її емоційне ставлення до предметів, людей до людей є ніби оцінкою навколишнього світу.

Практика виховної роботи з дітьми старшого та молодшого шкільного віку показує, як важливо враховувати своєрідність дитячого емоційного ставлення до дійсності, і джерелом цього ставлення є їхні відчуття і сприймання.

Мистецтво виховання молодших школярів значною мірою залежить від того, як тісно поєднується в їхній діяльності глибина, величність, благородство ідей і конкретність, яскравість емоційного ставлення до дійсності [5, с. 247].

Нажко переоцінити значення емоційного ставлення до дійсності в молодшому віці для духовного розвитку вихованців. Від того, якими думками, ідеями пробуджуються почуття дитини, яке відношення мають ці ідеї до реальної суспільної практики, значною мірою залежить формування її думок, переконань, поглядів на життя.

Чільне місце належить духовному зростанню в процесі пізнання закономірностей природи. Пізнавальний інтерес до всього навколишнього, властивий дітям з перших кроків їхнього свідомого життя, у підлітка набуває нового відтінку: його вже не так вражає, захоплює, дивує велич явищ природи, як привертає увагу невидима для простого ока суть процесів.

Якщо в молодшому шкільному віці думки дитини зосереджені головним чином навколо того, що вона безпосередньо сприймає, то підліток намагається проникнути в думках у такі явища, які зовсім не мають ніякого впливу на органи чуттів. Підліток не лише захоплюється могутньою силою людського розуму, а й оцінює її. Увага до інтелекту значною мірою визначає його духовні поривання, зростання рівня свідомості.

Підліток починає розуміти і відчувати значення інтелектуальної повноти, насиченості, багатства духовного життя. Усвідомлення своїх інтелектуальних сил і можливостей дуже радує підлітка. Це один з важливих факторів самосвідомості особистості, тієї самосвідомості, яка продовжує розвиватись і посилюватись у юності. Важливість цього процесу в підлітковому віці важко переоцінити. Підліток починає цікавитися не лише діяльністю людей, але їхнім мисленням, словами, духовним спілкуванням між собою. Зростає його інтерес до думок тих людей, з якими йому доводиться спілкуватися.

Підліток поступово переконується, що залежно від того, як проявляються інтелектуальні якості людини, громадськість дає характеристику його духовному світові в цілому. Зростаюча повага до розумових, мислячих, духовно сильних людей, перший досвід особистості інтелектуальної діяльності,

особливо переживання пізнавальних почуттів, – усе це поступово пробуджує в підліткові прагнення до розумової діяльності.

Дуже важливо, щоб у дитячому колективі провідне місце належало радості, доброті та совісті серед його особистостей. Емоційний стан життєрадісного пізнання світу – найхарактерніша ознака духовного життя дитячої особистості. Без радісного світосприймання, без бурхливої радості буття й людських взаємовідносин дитину не можна уявити, як не можна її уявити серед прекрасного світу із заплоненими очима [5, с. 521].

Радість і доброта – це той дух колективних відносин, завдяки якому в колективі утверджується великодушність. Великодушність – джерело моральних сил колективу, моральної краси й гідності. Там, де колектив великодушний, де він виявляє душевну щедрість, ніжність, чутливість, де діяльність є передусім ніжним доторканням до слабкого, беззахисного, – там особистість почуває себе неповторною квіткою у вінку, а не тільки прутиком у вінку. Завдання педагога полягає в тому, щоб виховати такі відносини між особистостями в колективі і відносини між людиною й навколишнім світом, щоб вони були уроками доброти, великодушності. Це й є доброта радості буття.

Велика роль особистості вчителя в духовному житті колективу та особистості. Колектив – це дуже чутливий інструмент, який творить музику виховання, необхідну для впливу на душу кожного вихованця, – творить тоді, коли цей інструмент настроєно. А настроюється він лише особистістю педагога, вихователя, точніше: настроюється він тим, як дивляться вихованці на педагога як на людину, що вони в ньому бачать і відкривають. Силою, яка примушує кожного вихованця глянути на себе, замислитись над власною поведінкою, управляти собою, – а з цього, по суті, починається справжнє виховання, – є особа вчителя, багатство його духовного життя.

Навчити вихованця ставитися до себе – означає сформувати в нього прагнення до самовиховання, утвердити силу волі, необхідну для самовиховання.

Під час дослідно-експериментальної роботи з приводу гармонійного сднання толерантної, духовної та душевної атмосфери як основи розвитку людських цінностей примінілись слідуєчі технологічні прийоми роботи.

(ЗОСШ №37, ЗОСШ №48, ЗОСШ №78, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл.):

- **1-4 класи:** «Вчимося жити в мирі та злагоді», «Ти нам потрібен!», «Вчимося будувати стосунки», «Доброта – це частина нас», «Вчимося слухати і чути інших», «Цінність людської особистості», «Чарівний острів», «Свобода слова, свобода думки», «Таємниці доброго розуму й розумного серця» тощо.
- **5-8 класи:** «Уроки агивного пошуку», «Емоційно – практична складова навчального процесу», «Процедура» «Шлях успіху», «Диспут» «Для чого я прийшов на цю землю?», «Вінок осені», «Прекрасної осені пора», «День народження», «Шкільний день дарування», «День творця», «Класна година», «Чому ми такі різні в школі, вдома й на вулиці».

В II класі: «Ділова гра», «Один світ – один народ», «Аукціон народної мудрості», «Вечір», «З любов'ю до природи», «Біатлон», «Друзів ми усюди маємо, ми їх добре усіх знаємо», «Цикл ігор-телепередач», «Без верби та журавли нема України», «Вечір-подорож», «Рідною країною», «Усний журнал», «Зелені шедеври України», «Вечір розгаданих і нерозгаданих таємниць».

Дієдіяно-експериментальна робота показала, що вищезгадані психологічні прийоми роботи дають ефективні результати розвитку людських цінностей (толерантності, духовності та душевності).

Повага і згода, доброзичливість, сердечність, толерантність та душевність, дружелюбність – ось те моральне багатство, яким треба дорожити і на цьому будувати наші відносини. Гармонія волі вчителя і бажань учнів – найпотрібніша гармонія духовного життя колективу. В ній виявляються відносини взаємного довір'я, спільного прагнення вчителя й учнів до єдиної мети – моральної досконалості, духовного і душевного багатства, повноти і щастя життя.

Турбота про гармонійне єднання толерантної, духовної та душевної атмосфери, благородства серця, чистота всіх духовних поривань і устремлень є суттю виховання нової людини.

Список використаних джерел

1. Ирицкий В.И. Философские мысли натуралиста / В.И.Ирицкий. – М., 1988. – 210 с.
2. Декларация принципов толерантности. – М., 1995. – 16 с.
3. Сагатовський В.М. Феномен духовної атмосфери / В.М.Сагатовський // Філософська і соціологічна думка. – 1992. – №10. – С. 151-161.
4. Социальные отношения: Познание и современность. – К., 1991. – С.191.
5. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. / В.О.Сухомлинський – К.: Радянська школа. – Т.1. – 654 с.
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. / В.О.Сухомлинський – К.: Радянська школа. – Т.3. – 670 с.
7. Сухомлинский В.А. Как воспитать настоящего человека / В.А.Сухомлинский – К.: Радянська школа. – С. 333.
8. Фронкл В. Человек в поисках смысла/В.Фронкл – М., 1990. – С. 96.
9. Хашфин Ю.А. Пробуждение души/Ю.А.Хашфин – М.: Знание, 1985. – 96 с.

*Дерева І.С.
аспірант,
Криворізький ДПУ*

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО САМООСВІТИ ЯК АКТУАЛЬНА ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті розглядається одне з важливих питань педагогіки – проблема формування готовності студентів до самоосвіти.

Ключові слова: самоосвіта, готовність, готовність до самоосвіти.

В статье рассматривается один из важнейших вопросов педагогики – проблема формирования готовности студентов к самообразованию.